

## МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

**Резюме.** У статті розглядається формування мовленнєво-комунікативної культури, що складає основу іміджу майбутніх учителів початкової школи. У дослідженні розкривається зміст поняття «культура», «культура мови» «мовленнєво-комунікативна культура» як показник комунікативної компетентності, визначаються основи з покращення культури мови вчителя.

**Ключові слова:** культура, культура мови, мовленнєво-комунікативна культура.

Професійна підготовка майбутнього фахівця початкової школи повинна забезпечувати функціонування вчителя як суб'єкта педагогічної праці. Саме тому необхідним є оволодіння культурою мовлення, яка допоможе майбутнім фахівцям для підвищення іміджу в сфері педагогічної діяльності. Професійна мовленнєво-комунікативна культура – вагомий складник становлення особистості педагога, виражений в різних способах педагогічного спілкування.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що це питання вивчали мовознавці (О. Ахманова, Н. Бабич, Б. Головін, Л. Мацько та ін.), дидакти й лінгводидакти (О. Біляєв, С. Караман, О. Олійник, М. Пентилюк та ін.). Певною мірою ця проблема, порушувалась у працях психолінгвістів (М. Бахтін, М. Жинкін, І. Зимня, О. Потебня та ін.). Проблему комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини та культуру спілкування розглядали А. Арушанова, Н. Формановська, С. Хаджирадев та ін.

**Мета статті** – визначити шляхи формування мовленнєво-комунікативної культури як складову іміджу майбутніх учителів початкової школи.

Фахова підготовка майбутніх учителів початкових класів передбачає формування високого рівня мовної культури, тому особливе місце посідає знання рідної мови, вільне володіння нею, бо саме це є головним інструментом впливу вчителя.

У загальноживаному значенні «культура» – це певний рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини. На думку В.М. Русанівського, «людина створила культуру, а культура – людину. Людина реалізується в культурі думки, культурі праці й культурі мови. Культура – це не тільки все те, що створене руками й розумом людини, а й вироблений віками спосіб суспільного поведіння, що виражається у народних звичаях, віруваннях, у ставленні один до одного, до праці, до мови» [4, 3]. Теорія культури мовлення має ґрунтуватися на лінгвістичних дисциплінах, а також спиратися на психологію, естетику, педагогіку, лінгводидактику. Сьогодні культура і мова виявилися об'єднаними в царині духовних вартостей кожної людини і всього суспільства. Ніхто не буде заперечувати, що в низькій культурі мови виявляються виразні ознаки бездуховності [4, 7].

Культура мови – це проблема, що так чи інакше наявна в усякій національній спільноті і буває предметом публічного обговорення та пильної уваги мовознавців, письменників, узагалі людей, небайдужих до виражальних можливостей слова або до престижу своєї мови. Адже літературна мова в усіх народів відрізняється від розмовної, «народної», і потребує постійного дбайливого догляду, культивування [3, 8].

На думку В. Русанівського, «культура мовлення – це сукупність і система комунікативних якостей мовлення; загальноприйнятій мовний етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення, які змінюються залежно від ситуації спілкування, від соціального стану, освітнього, вікового рівня тих, хто спілкується» [4, 8].

Мовленнєва культура – це вміння правильно говорити (і писати), добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування; це система вимог стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності. Мовленнєва культура виявляється в таких його характеристиках: правильність, нормативність, адекватність, логічність, різноманітність, естетичність, чистота, доречність. Мовленнєва культура формується, розвивається і виявляється в процесі спілкування в мовленнєвій діяльності. Саме розвиток культури мовлення підвищує рівень формування культури спілкування.

Отож особливої уваги набуває формування мовленнєво-комунікативної культури вчителів початкових класів, які навчають молодших школярів рідного мовлення, повинні самі бездоганно володіти літературними нормами.

Підвищення мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вчителів відбувається в процесі формування в студентів знань про професійне мовлення як засіб розвитку молодших школярів, а також формування системи комунікативних навичок, специфіка яких визначається особливостями ситуацій професійного навчального спілкування. Комунікативні вміння вчителя – це сукупність дій, структурованих у відповідності до ситуації педагогічного спілкування.

Вчитель початкових класів зобов'язаний бути не тільки компетентним фахівцем з високою науковою і діловою кваліфікацією, він має бути водночас комунікабельною особистістю з високою культурою спілкування. Зрозуміло, педагогічна і комунікативна діяльність педагога має бути творчою. Під час фахового спілкування вчитель не тільки збільшує свій комунікативний досвід, але й обирає певну стратегію спілкування з властивими їй нормами, прийомами і засобами. Саме мовленнєво-комунікативна стратегія – монологічна чи діалогічна визначає характер педагогічної діяльності і фахового спілкування.

Діалогічний підхід до педагогічної діяльності і спілкування, що визначає професійну мовленнєво-комунікативну культуру педагога, має на меті: створення сприятливого психологічного клімату для оптимізації навчальної діяльності і спілкування. Основою такого клімату є ділові і товариські відносини вчителя зі своїми колегами і партнерські принципи взаємодії з учнями, які свідчать про культуру педагогічного спілкування і дають змогу забезпечити послідовність та ефективність виховного впливу.

Мовленнєво-комунікативна культура педагогів пов'язана із природним даром слова, яке набувається з часом. Важливою при цьому є відповідна інтонація, міміка та жести, добре поставлений голос, чітка дикція, паузи.

Важливим для іміджу педагогів початкової школи є мовленнєвий етикет, що «полягає в умінні уважно, з цікавістю слухати співрозмовників, нікого не перебиваючи, тактовно включатися в розмову, докладно і зрозуміло висловлюватися, говорити толерантно, з повагою, використовуючи гречні слова» [1, 37].

Мовленнєвий етикет, на думку М. Стельмаховича, – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. «Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й передається від покоління до покоління як еталон порядної мовленнєвої поведінки українця, виразник людської гідності й честі, української шляхетності й аристократизму духу... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» [5, 3].

Мовленнєвий етикет висуває перед людьми, що спілкуються, певні вимоги, їх розмова має бути ввічливою, статечною, пристойною, а самі комуніканти мають виявляти один до одного уважність і чемність. С. К. Богдан зазначає, що «мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності. Знання цієї системи, а ще більше – повсякденна їх реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини, без перебільшень, є своєрідним барометром духовної зрілості нації» [2, 3].

Головне призначення мовленнєвого етикету – встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їх взаємин на основі принципу ввічливості. Адже мета спілкування – вплив однієї людини на іншу, регуляція поведінки об'єкта спілкування суб'єктом. Тому мовленнєва культура вчителя з учнями має вибудовуватися на засадах рівноправності, взаємоповаги, моральності партнерів, супроводжуватися вживанням у мовленні необхідних формул етикету. Не менш важливою особливістю є її адекватний тон (спокійний, нейтральний) і вмотивований темп мовлення, уникнення різких оцінних суджень, іронічних зауважень, уїдливих натяків та інших негативних мовленнєвих проявів на адресу співрозмовника. Його слово може вселити дитині віру в себе, насажити її силами, надихнути на добрі справи, а може принизити, зневірити, відгородити від людей. Тому вчитель має завжди про це пам'ятати. Мовлення вчителя повинно відзначатися такими ознаками: 1) правильністю – орфоепічною, граматичною, орфографічною, пунктуаційною; 2) виразністю – змістовою, інтонаційною, візуальною; 3) чистотою, що не допускає штучності, фальшивого професіоналізму; 4) лаконізмом при збереженні змістової вичерпності, різноманітності засобів для висвітлення теми.

Отже, знання мовленнєво-комунікативної культури, мовленнєвого етикету глибока повага до школярів залишаються необхідними складовими професійної діяльності й складовою іміджу майбутніх вчителів початкових класів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Біляев О.М. Культура мовлення вчителя-словесника / О.М. Біляев // Дивослово. – 1995. – № 8. – С. 37-42.
2. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С.К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 473 с.
3. Клешихова О.І. Культура української мови (за кред.-мод. системою): навч. посіб. / О.І. Клешихова, О.М. Кравчук. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 219 с.
4. Русанівський В.М. Культура мови, думки, почуттів / В.М. Русанівський, С.Я. Єрмоленко, Н.Я. Дзюбишина-Мельник [та ін.]; за ред. В.М. Русанівського // Культура української мови: довідник. – К.: Либідь. – 1990. – 340 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.

#### **Н.В. ИОВХИМЧУК. РЕЧЕВО-КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИМИДЖА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

*Резюме.* В статье рассматривается формирование речевой коммуникативной культуры, которая составляет основу имиджа будущих учителей начальной школы. В исследовании раскрывается содержание понятия «культура», «культура речи», «речевая коммуникативная культура» как показатель коммуникативной компетентности, определяются основы по улучшению культуры речи учителя.

*Ключевые слова:* культура, культура речи, речевой коммуникативная культура.

#### **N.V. IOVHIMCHUK. SPEECH-COMMUNICATIVE CULTURE AS A PART OF THE IMAGE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS**

*The summary.* Considered in the article, formation of speech-communication culture that is the basis of the image of future primary school teachers. In research disclosed the concept of «culture», «language culture», «speech and communicative culture» as an indicator of communicative competence defined for improving the of culture the foundations of language teachers.

*Key words:* culture, culture language, speech communicative culture.

Рекомендовано до друку.

Д-р пед. наук, доц. Н.І. Богданець-Білокаленко.

Одержано редакцією 22.02.2017 р.